

**КЫРГЫЗ ТИЛИН ОКУТУУНУН ЭФФЕКТИВДҮҮЛҮГҮН ЖОГОРУЛАТУУДАГЫ
АЙРЫМ МАСЕЛЕЛЕР**

**НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ
КЫРГЫЗСКОГО ЯЗЫКА**

**SOME ISSUES OF INCREASING THE EFFICIENCY OF TEACHING THE KYRGYZ
LANGUAGE**

Аннотация: Берилген макалада бөтөн элге кыргыз тилин үйрөтүүдө элдин адабий, маданий мурастарын кеңири өздөштүрүү менен бирге өз алдынча иштөөгө толук шарт түзүү менен кыргыз элинин жана дүйнө элдеринин асылзат маданий баалуулуктары көркөм эстетикалык рухий, маданий жетишкендиктерин чагылдыруу менен, аларды таанып билүүгө өз алдынча иштөөгө, өз ишин уюштуруп маселелерди чече билууге жалпы билим денгээлдеринин калыптануусуна өбөлгөлөр түзүлөрү каралган.

Түйүндү сөздөр: кыргыз тили, баалуулуктар, маданий баалуулук, руханий баалуулук, адабий мурастар, коммуникация, интерактив;

Аннотация: Данная статья предусматривает, что для обучения кыргызскому языку иностранцев необходимо в полной мере овладеть литературным и культурным наследием народа, а также создать условия для самостоятельной работы, благородные культурные ценности кыргызского народа и народов мира, отражающие художественные, эстетические, духовные и культурные достижения, а также их познание, способствует их самостоятельной работе, организации своей работы, решению проблем и формированию общего образования.

Ключевые слова: кыргызский язык, ценности, творческие ценности, духовные ценности, литературное наследие, коммуникация, интерактив;

Annotation: This article provides that in order to teach the Kyrgyz language to foreigners, it is necessary to fully master the literary and cultural heritage of the people, as well as create conditions for independent work, the noble cultural values of the Kyrgyz people and the peoples of the world, reflecting artistic, aesthetic, spiritual and cultural achievements, as well as their knowledge, contributes to their independent work, the organization of their work, problem solving and the formation of general education

Key words: Kyrgyz language, values, creative values, spiritual values, literary heritage, communication, interactive.

Көп улуттуу республикабыздын шартында улуттардын өз ара бири-биринин тилин билип, дилин түшүнүү турмуштук бирден бир зарылдык болуп турган шартта окутууну

пикир алышуунун тилин үйрөтүү багытында кайра уюштуруу анын методикалык мазмунун өркүндөтүү студенттердин кызыгуусун жана окуу талаптарын арттыруу керектиги өзгөчө мааниге ээ. Андыктан маданий жана турмуш-тиричилик чөйрөлөрүнүн түрдүү кырдаалдарында кыргызча баарлаша билүүгө бирөөнүн ой-пикирин угуп, өзүнүн да ой-пикирин билдире алууга көнүктүрүү азыр мезгил талабы болуп олтурат. Ошондой болсо да буга чейин түзүлгөн окуу китептеринде мындай зарыл талаптар эске алынбай келген. Алар «Грамматика сабаттуулукка үйрөтөт» деген принципти бекем тутуу менен түзүлүп, башка тилдин өкүлдөрүн кыргыз кеби эмес анын грамматикасын үйрөтүүгө көбүрөөк басым коюлган.

Ал эми тил үйрөтүү сабагынын максаты биринчиден, ал тилде сүйлөөгө үйрөтүү, анан ал тилде сабаттуу жазууга, андан ары кеп маданиятына көнүктүрүү сыяктуу баскычтарда жүрөөрү табигый көрүнүш. Бул жагдайдан алганда, орус тайпаларына кыргыз тилинин грамматикасы туралуу маалыматтардын топтому эмес баарлашуу кебине үйрөтүү системасын иштеп чыгуу зарыл.

Кыргыз тили предметинде элдин адабий, маданий мурастарын кеңири өздөштүрүү менен бирге өз алдынча иштөөгө толук шарттар бар. Тексттер менен иштөөдө дидактикалык материалдарда кыргыз элинин жана дүйнө элдеринин асылзат маданий баалуулуктары көркөм эстетикалык рухий, маданий жетишкендиктерин чагылдыруу менен, аларды таанып билүүгө өз алдынча иштөөгө, өз ишин уюштуруп маселелерди чече билууге жалпы билим денгээлдеринин калыптануусуна өбөлгөлөр түзүлөт. Кыргыз тили бардык тармактагы билимдерди өздөштүрүүнүн негизги булагы экендигин эске алсак, тил үйрөнүү аркылуу бардык коммуникативдик, практикалык маселелерди чечүүгө шарт түзүлөт.

Кыргыз тилин коммуникативдик негизде окутуу деген эмне? Бул студенттер алган билимдерин кадимки турмушта колдонуп, карым-катнаш түзүлүп, өз ойлорун айта алуу менен бирге аларды далилдей алышы керек экендигин билдирет. Эгерде окутуу коммуникатив негизге коюлган болсо, анда тилдин грамматикасын үйрөнүү өзүнчө максат эмес. Ал үйрөнүүчү окуган, уккан жана сүйлөгөн материалдын мазмунунун маанисин түшүнүүгө каражат катары гана колдонулушу керек. Азыркы убакта көп мамлекеттерде тил үйрөнүү негиздеринин эң маанилүүсү болуп, коммуникативдик негиз эсептелет. Коммуникация деген эмне? Коммуникация - бул карым-катнаш тузуу процесси. Студенттер тил боюнча алган билимдерин ар түрдүү маалыматты берүүдө колдоно алышы керек.

Ал эми окутуу ишин жаныча чыгармачыл багытка буруу инновациялык методдорун колдонуу керек. Бул иш чара бир кыйла өнүккөн өлкөлөрдө практикаланып, өзүнүн жемишин берүүдө. Мында эң башкы көңүл теориялык маалыматка басым жасалбастан, алгач билимин практикада колдоно алганга бурулат.

Окуучунун жакшы билим алуусуна мугалим жогорку чеберчилик менен иш алып баруусу зарыл. Сабак өтүүдө интерактивдүү ыкманын кодонулушу студент оюн ачык айтууга эл алдында сүйлөөгө сабакта өзүн эркин алып отурууга шарт түзөт. Бул ыкма студент менен мугалимдин ортосундагы ачык диалог.

Интерактив — англис сөзүнөн алынып, бизче «өз ара аракеттешүү» деген маанини билдирет. Интерактив биргелешкен жемиштүү натыйжалуу эмгекке багытталган иш усулу. Бул жерде жалгыз гана мугалимдин монологу үстөмдук кылбайт. Үйрөнүүчү сабак учурунда кысынбай, коркпой, жалтактабагандай эркин олтургандай оюн эркин айткыдай атмосфераны түзүү зарылчылыгы келип чыгат. Ошондуктан мугалим тарабынан төмөнкү ойлор эске

алынууга тийиш. Ар бир студенттин пикирин угуу, ага маани берүү, ошол эле учурда мугалимдин оюн талашууга укуктуу. Мына бул жерде жогору туруучу, төмөнкү туруучу же башкаруучу деген түшүнүктөр маанисин жоготот. Окутуучу менен студенттин ортосундагы теңчиликти партнёрдук мамилени өз ара кол кармашкан чыгармачыл кызматташтыкты активдүү диалогду жүзөгө ашырууга окутуучунун инсандык позициясын реализациялоого ыңгайлуу формалардын бири - бул окутуунун топтук ыкмасы болуп эсептелет. Мындай кырдаалда интерактив күчүнө кирет. Топтун мүчөлөрүнүн максаты бири - бирине колдоо көрсөтүү, акылдашуу аркылуу биргелешип иштеп, берилген суроого проблемага чогуу жооп издөө. Топтук ыкманын баалуулугу студенттин өз алдынчалыгын өстүрөт. Традициялык ыкмада окуучулар оюн мугалимге гана айтып келсе, бул ыкмада өнөктөш болуп олтурган балдар өз билгендерин ортого салып, бири бирин байытат. Ушундай шартта кантип окуу процессинде ийгилик болбосун. Сабак өтүүнүн ыкмалары азыркы учурдун талабына ылайык колдонулуп келеби? Бул суроого жооп берүү үчүн кыргыз тилин окутуу процессин карап көрсөк, биринчиден, окутуучу ошол өтүлө турган сабакты алдын ала пландаштырса болот. Кээ бир окутуучулар сабак учурунда аткарылуучу иш чаралардын барын майда-баратына чейин эске сактай албайт. Анткени маалымат ашкере көбөйүп, бардык нерсе улам өзгөрүп, кубулуп турган учурда мугалимдин кесиптик ишмерүүлүгү да дайыма жаңыланып турушу зарыл.

Мындай иш чараларды сабактан мурда пландаштуруунун төмөнкүдөй бир катар пайдалуу жактары бар:

1. План окутуунун билим жаатында аткара турган бардык иш аракеттерин жетектөөгө жардам берет;
2. Теманы качан жана канча убакытта өтүлөөрүн иретке келтирет;
3. Пландуу турдө өтүлгөн сабак окутуучуну да студентти да чар жайыттыктан сактайт жана аларга ишеним берет;
4. Сабактын максат милдеттерине шайкеш келген методдорду тиешелүү көрсөтмө куралдарды тандоого жардам берет;
5. Пландуу иш билимди баалонун ишмердүүлүгүн арттырат;
6. Студенттин дилгирлик жана шык жөндөмүн активдештирет;
7. Окутуучу менен студенттин кызматташып иштөөсүн камсыз кыла алат.

Демек, ар бир окутуучунун сабак өтөрдөн мурун жогорудагыдай талаптарды ар бир сабагына кое билүүсү сабактын эффективдүүлүгүн арттырат. Жогоруда айтылган керектүү сунуштарды практика жүзүндө ишке ашырсак, сапаттуу окутууга, сабактын сапаттуу болушуна шарт түзөт.

Колдонулган адабияттар:

1. В.Мусаева, Т.Асанакунунов. Окуп-үйрөнүүдөн күтүлүүчү натыйжалар. Кыргыз тили боюнча методикалык колдонмо. 5-9-кл. USAIDдин «Сапаттуу билим» долбоору (2011);
2. С. Рысбаев, «Окуучунун дилбаяны», Б., «Интерполиграф» басм., 2010.
3. С. Рысбаев, «Жатжазуу иштерин жүргүзүүнү өркүндөтүү технологиялары», Б., «Интерполиграф» басм., 2010-жыл.
4. Бреусенко Л.М., Матохина Т.А., Шейко Т.Е. Предметный стандарт родного языка в школах с русским языком обучения (5-9, 10-11 классы) Бишкек – 2011